

KORRUPSIYANING TURLI FANLARDA VA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH TO'G'RI SIDAGI QONUNCHILIKDA TUSHUNCHASI

Ollamov Yarash Yo'ldoshevich

*yuridik fanlar nomzodi, dotsent,
O'zbekiston Respublikasi
Kriminologiya tadqiqot instituti*

*кандидат юридических наук,
доцент, Исследовательский
институт криминологии
Республики Узбекистан*

*Candidate of Law, Associate
Professor, Research Institute of
Criminology of the Republic of
Uzbekistan*

Yarov Bekmamat Alikulovich

*filologiya fanlari nomzodi,
O'zbekiston Respublikasi
Kriminologiya tadqiqot instituti*

*кандидат филологических
наук, Исследовательский
институт криминологии
Республики Узбекистан*

*Candidate of Philological
Sciences, Research Institute of
Criminology of the Republic of
Uzbekistan*

Annotatsiya. Maqolada korrupsiyaning turli fanlarda va korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi qonunchiligidagi tushunchasi yoritilgan hamda tegishli fikr va mulohazalar bildirilgan.

Kalit so'zlar : korrupsiya, poraxo'rlik, resurslarni manipulyatsiya qilish, korrupsiya tushunchasining keng va tor yondashuvi, korrupsiyaga oid huquqbuzarlik, jinoiy javobgarlik, ma'muriy javobgarlik, intizomiy javobgarlik, odob-axloq qoidalari.

THE CONCEPT OF CORRUPTION IN VARIOUS DISCIPLINES AND IN ANTI-CORRUPTION LEGISLATION

Abstract. The article explains the concept of corruption in various disciplines and in the legislation of the Republic of Uzbekistan on combating corruption, and expresses relevant opinions and considerations.

Keywords: corruption, bribery, , manipulation of resources at the disposal of officials, broad and narrow approaches to the concept of corruption, corruption offense, criminal liability, administrative liability, disciplinary liability, rules of conduct.

Davlatimiz rahbari Sh.M. Mirziyoyev 2017-yilning 14-yanvarda bo‘lib o‘tgan, mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma‘ruzasida quyidagi fikrlarni bayon qilgan edi: “Davlat byudjeti o‘lchovsiz narsa emas, mablag‘larni qattiq tejash, belgilangan maqsad uchun va oqilona ishlatishni ta‘minlash zarur. Bu – hamмага ravshan va rad etib bo‘lmaydigan haqiqat.

Shunday ekan, nima uchun G‘aznachilik va Nazorat-taftish boshqarmasining apparatlari haddan tashqari kengayib ketgan? Ularda jami 4 ming nafar xodim ishlaydi va xarajatiga yiliga 90 milliard so‘m davlat mablag‘i sarflanadi. Ana shu tuzilmalar rahbar va xodimlari shunday tasavvur bilan yashamoqdaki, ularning vazifasi go‘yo faqatgina nazorat qilish va boshqalarni jazolashdir.

O‘tgan yilning o‘zida 22 mingta tashkilotda jami 200 milliard so‘mlik o‘zlashtirish va mablag‘larni boshqa maqsadlar uchun sarflash holatlari aniqlangan. Ularning asosiy qismi ijtimoiy soha tashkilotlariga to‘g‘ri keladi” [1].

Yuqoridagilardan tashqari, bunday salbiy holatlar “Ijtimoiy fikr” respublika jamoatchilik fikrini o‘rganish markazi tomonidan 2020-yilda o‘tkazilgan so‘rov natijalari bilan ham tasdiqlanadi. So‘rov natijalariga ko‘ra, 83,2 foiz respondent korrupsiya O‘zbekiston jamiyatida u yoki bu sohalarda mavjud deb hisoblaydi. So‘rov yuzma-yuz intervyu, telefon so‘rovi va Internet tarmog‘idagi miqdoriy so‘rovlar natijalarini qamrab olgan jamoatchilik fikri shaklida amalga oshirilgan [2].

Korrupsiyaga qarshi harakat – hozirgi vaqtda jamiyat hayotida muhokama qilinayotgan juda muhim mavzulardan biri. Bu masala nafaqat hokimiyat organlarini tashvishlantiradigan, balki keng jamoatchilikning alohida e‘tiborini ham jalb etgan muammolar. O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashishda muayyan tashkiliy va huquqiy asoslar shakllantirilganligiga qaramay, u hodisa sifatida konstitutsiyaviy-huquqiy mexanizmlar faoliyatini muhim darajada qiyinlashtiradi, ijtimoiy-siyosiy tub o‘zgarishlarni amalga oshirilishiga to‘sqinlik qiladi, fuqarolarni xavotirga solishning jiddiy sabablaridan biri sifatida namayon bo‘ladi hamda hokimiyat organlariga nisbatan ishonchsizlik uyg‘otadi, shuningdek xalqaro maydonda O‘zbekistonga nisbatan salbiy imidj yaratadi va mamlakat xavfsizligiga tahdidlardan biri sifatida qoraladi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish deganda, davlat hokimiyati organlari, fuqarolik jamiyati institutlari, tashkilotlari va jismoniy shaxslarning o‘z vakolatlari doirasidagi quyidagi faoliyati tushuniladi:

korrupsiyaning oldini olish – korrupsiya sabablarini aniqlash va kelgusida bartaraf qilish (korrupsiya profilaktikasi) faoliyati;

korrupsiyaga qarshi kurashish – korrupsiyaviy huquqbuzarliklarni tergov qilish, jinoyatlarni ochish, oldini olish va ogohlantirish faoliyati;

korrupsiyaviy huquqbuzarliklarning oqibatlarini kamaytirish va tugatish faoliyati [3].

Korrupsiya, ba‘zi odamlar tomonidan, albatta, yuz beradigan kulfat va faqat unga moslashish kerak bo‘lgan, muqarrar sodir bo‘ladigan hodisa sifatida [4], ba‘zilar tomonidan esa korrupsiyani huquqbuzarlik emas, balki korrupsiyaviy “bitim”ning har ikki tarafi tomonidan to‘lig‘icha foydalaniladigan va ma‘qul keladigan “xulq-atvor normasi” sifatida idrok qilinadi [5].

Ko‘plab fuqarolar siyosiy irodaga ega bo‘lgan kuchli hokimiyat korrupsiyani “bir yo‘la” yengishi mumkin, deb hisoblaydilar. Bunda ular davlatning kuchiga ishongan holda korrupsiyaga qarshi kurashishda shaxsan o‘zining ishtiroki imkoniyatlarini tasavvur etmaydilar, shuningdek fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatidagi ishtiroki orqali vaziyatga ta‘sir ko‘rsatishi mumkinligiga shubha bilan qaraydilar.

Shuning uchun korrupsiya bilan bogʻliq jinoyatlarga nisbatan tahlikali vaziyatni kuchaytirish zarur. Oʻzgarishlar, avvalo, xodimlar ongi va keng jamoatchilik fikridagi ijobiy oʻzgarishlar bilan boshlanishi kerak, korrupsiyaga nisbatan “yengib boʻlmaydigan ofat” sifatida emas, balki uning darajasini muhim darajada kamaytirsang boʻladigan va bartaraf etiladigan ijtimoiy munosabatlarning real kamchiliklari sifatidagi munosabatni shakllantirish lozim.

Korrupsiya davlat uchun jiddiy tahdid boʻlib, u davlatning harakat qobiliyatini pasaytiradi, iqtisodiy rivojlanishni sekinlashtiradi, qonun ustuvorligi prinsiplarini buzadi, fuqarolarning davlat hokimiyatiga boʻlgan ishonchini susaytiradi. Shuning uchun ham korrupsiya muammosi, shuningdek, uni minimallashtirish va bartaraf etish vazifasi zamonaviy dunyoda eng dolzarb va ustuvor vazifalardan biri boʻlib qolmoqda. Bu tasoddif emas, chunki “korrupsiya jinoiy xususiyatdagi alohida muammodan milliy miqyosdagi muammoga aylandi” [6].

Ilmiy hamjamiyat vakillari korrupsiyaning tadbirkorlik [7], huquq-tartibot [8], xalqaro hamkorlik [9] va umuman, jamiyat hayotining barcha sohalari [10] uchun xavfliligini qayd etadi, korrupsiya terrorizm va ekstremizm [11] kabi eng xavfli jinoyatlar bilan tenglashtiriladi, ijtimoiy-iqtisodiy oʻzgarishlar va davlat-huquqiy islohotlarga toʻsiq sifatida qaraladi [12].

Korrupsiyaga qarshi kurashish borasida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 28-dekabrda “Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirishga doir chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi farmoni [13] va 2017-yil 3-yanvarda “Korrupsiyaga qarshi kurashish toʻgʻrisida”gi qonun [14] qabul qilingandan soʻng korrupsiyani mustaqil huquqiy hodisa sifatida ilmiy jihatdan jiddiy oʻrganish boshlandi [15].

Korrupsiya turli fanlar – sotsiologiya, siyosatshunoslik, iqtisod, huquqshunoslik va boshqa fanlarning oʻrganish predmetiga aylandi. Shu bilan birga, korrupsiyaning mohiyatini anglash uchun turli yondashuvlar qoʻllanila boshlandi. Bunda, korrupsiyaning mohiyatini tushunish uchun turli yondashuvlardan foydalaniladi. Masalan, siyosatshunoslikda korrupsiya deviant siyosiy xulq-atvor sifatida, sotsiologiyada ijtimoiy guruhlarining oʻziga xos xulq-atvori yoxud tizimning muayyan nuqsoni sifatida, iqtisodiyotda mansabdor shaxslar ixtiyorida resurslarni manipulyatsiya qilish hisobiga ishlab chiqilmagan daromad olish usuli (yoxud foydani noqonuniy ratsional hisoblash yoʻli) sifatida qaraladi.

Shu bilan birga, barcha fanlarda “korrupsiya – jamiyatda shaxsning oʻz mavqeidan shaxsiy maqsadlarda foydalanishni anglatuvchi umumiy atama” [16] boʻlib, uning mohiyati “mansabdor shaxslar tomonidan xizmat vakolatlaridan foydalangan holda, gʻarazli maqsadlarda boylik orttirish, boshqa moddiy manfaatlariga ega boʻlish” [17] dan iborat degan fikrda birdamdir.

Yurisprudensiya fan sifatida, qonunchilik, davlat va mahalliy boshqaruv bilan yaqindan bogʻliq boʻlib, korrupsiyani oʻrganadigan boshqa fanlarga nisbatan eng samaralisi hisoblanadi.

Yuridik adabiyotlarda korrupsiya mavzusi, asosan, jinoyat huquqi doktrinasi doirasida, jinoyat huquqining “poraxoʻrlik” jinoiy-huquqiy (“pora olish”) kategoriyasi nuqtai nazaridan oʻrganilgan. Bunday holat baʼzi mualliflarning eʼtirozlariga sabab boʻldi. Ularning fikricha, korrupsiyaning zamonaviy doktrinal va huquqiy taʼriflarining asosiy kamchiliklaridan biri, asosan, hali ham korrupsiyaning maʼmuriy, intizomiy va boshqa turlariga javobgarlik belgilanadigan koʻrinishlarini oʻz tarkibiga kiritmasdan, faqat uning jinoiy-huquqiy koʻrinishlari bilan cheklanganligi, shu munosabat bilan korrupsiya poraxoʻrlik bilan bogʻlanmaganligi, uning ancha murakkab, oʻzgarib va yangilanib turuvchi shakllari mavjud boʻlib, oʻzining oʻta yuqori darajada latentligi bilan bir qatorda, tobora ortib boruvchi ijtimoiy xavfni ham namoyon qilishini taʼkidlab keldilar.

Soʻngi yillarda kriminologiyada korrupsiya mavzusiga tobora koʻproq eʼtibor qaratilganligi, shuningdek, ilmiy doira vakillari ilgari oʻrganilmagan kriminal jihatdan ahamiyatga ega boʻlgan,

masalan, korrupsiya xavf-xatarini aniqlash, davlat xizmatida manfaatlar to'qnashuvini hal qilish, korrupsiyaviy jinoyatlar sodir etgan shaxslarni jinoiy javobgarlikka tortish amaliyotini optimallashtirish va boshqa elementlarni aniqlamoqdalar.

Yuridik fanda "korrupsiya" tushunchasini aniqlashda asosan keng va tor yondashuv ishlab chiqilgan. Keng yondashuv korrupsiyani davlat apparatiga ta'sir ko'rsatuvchi salbiy ijtimoiy hodisa sifatida ko'rib chiqish bilan tavsiflanadi, uning belgilari hokimiyatning tanazzulidan dalolat beruvchi [18], mansabdor shaxsning hokimiyat yoki mansab vakolatini suiiste'mol qilishi, o'z mansab vakolatlaridan shaxsiy boylik orttirish yoki guruh manfaatlarini ko'zlab tamagirlik maqsadlarida qasddan foydalanishni o'zida ifodalaydi. Ushbu toifadagi jinoyatlar O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining "Hokimiyat va mansab vakolatini suiiste'mol qilish" deb nomlangan XV bobida keltirib o'tilgan [19]. Tor yondashuv huquqiy, ya'ni ushbu hodisa shaxsning xizmat mavqeidan tamagirlik yoki boshqa maqsadlarda (shaxsiy yoki guruh manfaatlarida) foydalanishi bilan tavsiflanadi.

Har ikkala yondashuvning tarafdorlari va muxoliflari bor. Korrupsiyani aniqlashda, keng yondashuv muxoliflarining fikricha, korrupsiya ko'rinishlari o'zining turli kriminologik tavsiflari bo'yicha bir tushuncha doirasida birlashtiriladi, umuman olganda, ular korrupsiyaning ijtimoiy xavfi darajasini asossiz ravishda tenglashtirish deb hisoblaydilar. Tor yondashuv muxoliflari jinoyatlarning ayrim turlarini qamrab oluvchi korrupsiya tushunchasi o'rganilayotgan hodisaning mazmunini asossiz ravishda toraytiradi, deb hisoblaydilar.

Shuni ta'kidlash kerakki, "so'nggi o'n yillikda xalqaro huquqiy hujjatlarda yanada kengroq yondashuv hukmron bo'lib, uni universal deb hisoblash mumkin, chunki u nafaqat davlatni, balki xususiy sohani ham o'z doirasiga oladi" [17] va korrupsiya "davlat hokimiyatini shaxsiy maqsadlarda, uchinchi shaxslar yoki guruhlarining manfaatlarida foyda olish uchun suiiste'mol qilish" [21], degan tushunchani o'z ichiga oladi.

Yuqoridagi ilmiy fikrlarni umumlashtirgan holda shuni ta'kidlash joizki, doktrinal ta'rifga ko'ra, korrupsiya "mansabdor yoki boshqa shaxs tomonidan o'z lavozimidan o'zi yoki uchinchi shaxslar uchun noqonuniy foyda olish maqsadida qonunga xilof foydalanishni, boshqa shaxslar tomonidan bunday naf ko'rsatishi, shuningdek, yuqorida qayd etib o'tilgan harakatlarni sodir etishda vositachilik va boshqa shakllarda yordam berishdir" [17].

Shuni ta'kidlash lozimki, davlat organlarining fuqarolik jamiyati institutlari, yuridik va jismoniy shaxslar bilan hamkorlikda korrupsiya darajasini pasaytirish bo'yicha olib borayotgan ishlari samaradorligi bevosita kurashish zarur bo'lgan korrupsiya hodisasining mohiyatini to'g'ri tushunib olishga bog'liq. Shu bilan birga, "hozirgi kunga qadar korrupsiyaning yagona universal tushunchasi tanlanmagan" [21]. Bu bilan ushbu salbiy hodisaning murakkabligi va uning doimiy o'zgarishda bo'lishi, shakllari va usullarining "modernizatsiyasi", shu jumladan, korrupsiyaga moyil bo'lgan yangi sohalarining paydo bo'lishi, shuningdek, korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatining rivojlanishiga huquqbuzarlarning munosabati bilan izohlanadi.

Korrupsiya tushunchasini qonunchilik yo'li bilan tartibga solish va demak, ushbu atamaning amalda qo'llanilishi ham uning mohiyatini tavsiflovchi yagona, umume'tirof etilgan, to'liq va aniq ta'rifning yo'qligi bilan murakkablashadi [21]. Buni korrupsiyaga qarshi kurashishda amaldagi qonunchilikda mustahkamlangan korrupsiyaning rasmiy (huquqiy) ta'rifini izohlash muammolariga bag'ishlangan ko'plab nashrlar tahlili ham tasdiqlaydi. Masalan, O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonunida korrupsiya tushunchasi "... shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek, bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish", deb ta'riflangan.

Fanda esa korrupsiyaga bir nechta ta'riflar mavjud. Masalan, professor Sh.Qobilov o'zining "Korrupsiya: sabablari, shart-sharoitlari, oqibatlari va oldini olish yo'llari"[22] nomli monografiyasida korrupsiyaga turli hujjatlarda, shuningdek, olimlar tomonidan berilgan 16 ta ta'rifni misol tariqasida keltirgan [23] va korrupsiyaning belgilarini yoritgan.

Olim ushbu masalani sharhlar ekan keng ilmiy jamoatchilik vakillari korrupsiya tushunchasining ta'rifida korrupsiyaning eng yorqin ko'rinishi bo'lgan g'ayriqonuniy xulq-atvor (harakat yoki harakatsizlik) sanab o'tilganligini va bunday xususiyatni "mansabdor shaxsning o'z mansab vakolatlaridan qasddan foydalanishi", "o'ziga qonun bilan berilgan vakolatlar doirasidan chetga chiqadigan harakatlarni qasddan sodir etishi", "mansabdor shaxsning o'z vazifalariga loqaydlik yoki vijdotsizlarcha munosabatda bo'lishi", "bajarishi lozim bo'lgan harakatlarni qasddan bajarmasligi", "shaxsan o'zi yoki vositachi orqali qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar olishi yoxud mulkiy manfaatdor bo'lishi" va boshqalarni ko'rsatadi.

"Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonunning 3-moddasida korrupsiya "korrupsiyaga oid huquqbuzarlik – korrupsiya alomatlariga ega bo'lgan, sodir etilganligi uchun qonun hujjatlarida javobgarlik nazarda tutilgan qilmish" sifatida ta'riflangan. Ushbu tushunchadan, birinchidan, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar faqat korrupsiyaga oid jinoyatlar bilan cheklanmasligi, bunday huquqbuzarliklar korrupsiya belgilariga ega bo'lgan harakatlar sifatida tushunilishi kerakligi, ular uchun normativ-huquqiy hujjatda jinoiy, ma'muriy va intizomiy javobgarlik belgilanishi mumkinligi kelib chiqadi.

Masalan, "korrupsiya" tushunchasi tarkibiga kiritilgan "... taqiqlangan, aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)" [24], ya'ni qonunga xilof xatti-harakatlar – bu O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddalarida nazarda tutilgan jinoiy javobgarliklardir.

Mazkur qonunning 27-moddasida korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarliklar uchun javobgarlik asoslari belgilangan. Unga ko'ra, korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarlik sodir etgan shaxsning xatti-harakati amaldagi qonunchilikka muvofiq javobgarlikka sabab bo'lishi, shuningdek, korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarliklar sodir etgan shaxslar sudning qaroriga ko'ra, muayyan huquqlardan, shu jumladan, muayyan lavozimni egallash huquqidan qonunga muvofiq mahrum etilishi mumkinligi hamda yuridik shaxslar korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarliklarni sodir etganlik uchun qonunda belgilangan tartibda javobgar bo'lishi belgilangan.

Qayd etib o'tganimizdak, ilgari korrupsiya deganda, Jinoyat kodeksining dispozitsiyalarida shaxsning xizmat vazifasi bilan bog'liq ravishda pora olish, pora berish, pora olish-berishda vositachilik qilishni nazarda tutuvchi harakat yoki harakatsizlik deb tushunib kelingan [25]. Vaholanki, shaxsning mansab yoki xizmat majburiyatlarini lozim darajada bajarishiga ta'sir ko'rsatayotgan yoxud ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan hamda shaxsiy manfaatdorlik bilan fuqarolar, tashkilotlar, jamiyat yoki davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlari o'rtasida qarama-qarshilik, guruhlar manfaatlari yo'lidagi harakatlar, xodimlarni pora va boshqa haq evaziga og'dirish yo'lidagi harakatlar ko'plab sodir bo'ladi.

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar uchun jinoiy javobgarlik. Jinoyat huquqida "korrupsiya" atamasi davlat idoralari mansabdor shaxslari va davlat xizmatchilari hamda xususiy soha mansabdor shaxslarining uyushgan guruh, shuningdek, boshqa jinoyatchi shaxslar bilan o'zaro til birlashtirib, jinoyat sodir etishi yoki ularga jinoyat sodir etish uchun sharoit yaratib berishini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida korrupsiya bilan bog'liq jinoyatlar tushunchasi va ularning ro'yxati nazarda tutilmagan. Ushbu masala "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonunda mustahkamlangan "korrupsiya – shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish

maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek, bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etish” tushunchasida nazarda tutilgan. Mazkur tushunchadan jinoyat qonunchiligida qaysi jinoyatlar korrupsiyaviy jinoyatlar ekanligini bilib olish mumkin.

O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi qonunida mustahkamlangan ushbu ta’rif xalqaro normativ-huquqiy hujjatlar va Korrupsiyaga qarshi kurashish konvensiyasini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan.

Umuman olganda, korrupsiya hodisasiga umume’tirof etilgan ta’rif berilmagan. Biroq, korrupsiya o‘zida poraxo‘rlilik, mansabni suiiste’mol qilish, noqonuniy ustunliklarni olish va odil sudlovga to‘sqinlik qilish maqsadida, o‘z mansabidan foydalanish kabi muayyan xatti-harakatlar tizimidan iborat.

O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi tegishli moddalari sanksiyalarida korrupsiyaviy jinoyatlarga oid javobgarlik masalalari turlicha aks etgan. Jumladan, Jinoyat kodeksining 167-moddasi 2-qismi “g” bandi, 168-moddasi 2-qismi “v” bandi, 192⁹, 192¹⁰-moddalari, 210–214-moddalari, 182-moddasi 2-qismi “g” bandi, 192¹¹, 205–206, 209-moddalari hamda jinoyatlardan olingan daromadlarni legallashtirish bilan bog‘liq holda sodir etilgan Jinoyat kodeksining 243-moddasi sanksiyasida belgilangan korrupsiya bilan bog‘liq jinoiy javobgarlik masalalarida tegishli jazo turlari nazarda tutilgan.

Shuningdek, “O‘zbekiston Respublikasining amaldagi jinoyat qonunchiligi BMTning Korrupsiyaga qarshi kurashish konvensiyasida ko‘rsatilgan korrupsiya bilan bog‘liq barcha jinoiy aktlarni qamrab oladi. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi yuqorida qayd etilgan Konvensiyada ko‘rsatilmagan korrupsiya bilan bog‘liq jinoiy aktlarni ham nazarda tutadi. Mutaxassislar bunday aktlar jumlasiga Jinoyat kodeksining 167, 175, 192⁹, 192¹¹, 192¹¹, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211¹, 212, 213, 214, 230, 236, 241¹, 243-moddalarini kiritish mumkinligini ta’kidlaydilar” [22].

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar uchun ma’muriy javobgarlik. O‘zbekiston Respublikasining “Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risida”gi kodeksi 61-moddasida (“Oz miqdorda talon-toraj qilish”) mulkchilik shaklidan qat’i nazar, korxona, muassasa, tashkilotlarning mol-mulkini o‘g‘rilash, o‘zlashtirish, rastrata qilish, mansab lavozimini suiiste’mol qilish yoki firibgarlik yo‘li bilan oz miqdorda talon-toraj qilganlik uchun javobgarlik belgilangan.

Shuningdek, Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 293¹-moddasida davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organining xizmatchisini pora evaziga og‘dirib olish va 293²-moddasida davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organining xizmatchisiga mazkur xizmatchining o‘z xizmat mavqeidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo‘lgan muayyan harakatni uni pora evaziga o‘ziga og‘dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko‘zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar berganlik yoki uni mulkiy manfaatdor etganlik yoki mulkiy manfaatdor bo‘lganlik uchun ma’muriy javobgarlik belgilangan.

Yuqorida qayd etilgan korrupsiya bilan bog‘liq ma’muriy huquqbuzarliklar sodir etgan mansabdor shaxslarga nisbatan ma’muriy jarima jazosi nazarda tutilgan.

Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar uchun intizomiy javobgarlik. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksiga muvofiq mehnat intizomini buzganligi uchun ish beruvchi xodimga quyidagi intizomiy jazo choralarini qo‘llashga haqli: 1) hayfsan; 2) o‘rtacha oylik ish haqining o‘ttiz foizidan ko‘p bo‘lmagan miqdorda jarima. Ichki mehnat tartibi qoidalarida xodimga o‘rtacha oylik ish haqining ellik foizidan ko‘p bo‘lmagan miqdorda jarima solinishi hollari nazarda tutilishi mumkin; 3) mehnat shartnomasini bekor qilish [26].

Vazirlar Mahkamasining “Davlat fuqarolik xizmatchilari tomonidan odob-axloq qoidalariga rioya etilishini ta’minlash bo’yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2022-yil 14-oktyabrda 595-son qarori bilan tasdiqlangan “Davlat fuqarolik xizmatchilari odob-axloqining namunaviy qoidalariga”da davlat xizmatchisi tomonidan odob-axloq qoidalarining buzilishi uni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgarlikka tortish uchun asos bo‘lishi belgilangan.

Davlat xizmatchilariga ularning mehnat faoliyati davomida va ishdan tashqari vaqtda xulq-atvorning umumiy qoidalariga amal qilishi lozimligi to‘g‘risida quyidagi talablar qo‘yilgan:

davlat xizmatining obro‘-siga putur yetkazishi mumkin bo‘lgan xatti-harakatlardan tiyilish, axloq normalariga doimiy rioya qilish;

mas’uliyat, kasbiga sadoqat va halollikni kundalik shiorga aylantirish;

murakkab vazifalarni bajarishda hamkasblariga ko‘maklashish;

xushmuomalalik, e’tiborlilik va hushyorlik bilan fuqarolarda davlatga nisbatan ishonch va hurmat hissini uyg‘otish;

oilasida sog‘lom muhitni ta’minlab, oila a’zolariga doimiy g‘amxo‘r bo‘lish, farzandlarida vatanparvarlik va boshqa yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirish;

fuqarolarning ijtimoiy kelib chiqishi, iqtisodiy ahvoli va boshqa omillardan qat’i nazar, ular bilan bir xil, samimiy, odob doirasida munosabatda bo‘lish;

jamiyatda axloqning umume’tirof etilgan qoidalariga amal qilish [27].

Korrupsiyaning naqadar xavfliligini hisobga olgan holda ba’zi tadqiqotchilar hokimiyat yoki mansab vakolatiga ega bo‘lgan shaxsning tegishli harakatlari shaxsiy manfaatlar (mulkiy yoki nomulkiy) tavsifidan qat’i nazar, korrupsiya tushunchasi bilan qamrab olinishi zarurligiga ishora qilgan holda, korrupsiya ta’rifiga nomoddiy ehtiyojlarni ham qondirish maqsadida mansabdor shaxs tomonidan noqonuniy harakatlar sodir etilishi kabi noqonuniy faoliyatni kiritish maqsadga muvofiqligi to‘g‘risidagi masalani ko‘rib chiqishni taklif qilmoqdalar.

Ilmiy hamjamiyat korrupsiyaning huquqiy ta’rifini “uning yangi ko‘rinishlari, avvalo, “ishonchsiz” foyda olishda nomoddiy manfaatdorlik va vositachilikning turli shakllari namoyon bo‘lishini hisobga olgan holda takomillashtirish zarurligi”[28]ni ta’kidlamodalar hamda buning oqibatida “korrupsiyaning ayrim shakllari, masalan, qarindosh-urug‘chilik, favoritizm, mablag‘ning bir qismini orqaga qaytarish (otkatlar), korrupsiyaga oid lobbizm, nepotizm va boshqalar huquqiy tartibga solish doirasidan tashqarida qolganligi haqida fikr bildirmoqdalar [29].

Shuningdek, “korrupsiya” kategoriyasining huquqiy mazmunidan kelib chiqib, mazkur qonunchilikni shakllantirish borasidagi noaniqliklar huquqni qo‘llash amaliyotida muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkinligini ko‘rsatmoqda.

Shu bilan birga, ilmiy jamoatchilik tomonidan taklif etilayotgan ta’riflar ham bir-biridan farq qiladi va, o‘z navbatida, ko‘plab savollarni keltirib chiqaradi. Ta’kidlash joizki, atamaviy nomukam-malliklarga qaramay, qonun hujjatlarida korrupsiya tushunchasining huquqiy ta’rifi mustahkamlanganligi uning mazmun-mohiyatini aniqlashga va umuman, korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligini oshirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, shunday xulosaga kelish mumkinki, korrupsiyaning yaxlit tushunchasini shakllantirish, albatta, unga qarshi kurashishning yanada samarali chora-tadbirlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Korrupsiya hozirgi davrda ko‘pqirrali hodisa hisoblanib, uni chuqur o‘rganish va oldini olish uchun kompleks va tizimli yondashuv, davlat va jamiyat, nazariya va amaliyot kuchlarini birlashtirishni taqozo etadi. Eng avvalo, korrupsiya paydo bo‘lishining obyektiv va subyektiv sabablarini o‘rganish, shu sabablarni davlatchilik rivojlanishining muayyan bosqichidagi

rivojlanishi bilan taqqoslash, shundan keyin korrupsiyaning kelib chiqishining ijtimoiy-iqtisodiy sabablarini yo‘qotishga yo‘naltirilgan amaliy qadamlarni tashlash va ushbu illatning oldini olishga qaratilgan turli yo‘nalishdagi profilaktik tadbirlar majmuini ishlab chiqish zarur.

Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatini huquqiy tartibga solishni yanada aniqlashtirish talab etiladi. Shubhasiz, korrupsiyaga qarshi kurashish borasida ko‘rilayotgan chora-tadbirlarning samaradorligi bevosita olib borilayotgan huquqiy siyosatning izchilligi va ilmiy jihatdan asoslantirilganligi bilan bevosita bog‘liq.

BMTning korrupsiyaga qarshi konvensiyasida, shu bilan birga, ko‘plab rivojlangan xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligida noqonuniy boylik ortirish va mansabni suiiste‘mol qilish korrupsiyaga oid jinoyatlar sifatida o‘z aksini topgan. Ularni O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida aks ettirish korrupsiyaga qarshi kurashishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar / References

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – T., “O‘zbekiston”, 2017. – 226 b.
2. <https://sputniknews-uz.com/20210420/aholining-83-fizidan-ziyodi-ozbekistonda-korrupsiyabor-deb-hisoblaydi-sorov-natijalari-18410152.html>
3. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 1-son, 2-modda; Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 16.01.2019-y., 03/19/516/2484-son; 24.05.2019-y., 03/19/542/3177-son.
4. Купреев С.С. Российское антикоррупционное законодательство и пути преодоления правового нигилизма в обществе // Роль общественной экспертизы законодательства как формы взаимодействия государства и гражданского общества: Материалы конференции 9 декабря 2009 года, г. Москва. – М., 2009. – С. 184.
5. Овчинников О.А., Тришкин С.В. Правовые и социальные аспекты, оказывающие влияние на коррупционную ситуацию в России // Административное право и процесс. – 2012. – № 5. – С. 9.
6. Цирин А.М. Противодействие коррупции в Российской Федерации: проблемы правового регулирования // Журнал российского права. – 2002. – № 2.; Бадруддинов М.С., Рахимов С.Ф. Борьба с коррупцией: опыт Республики Татарстан // Журнал российского права. – 2012. – № 12. – С. 60.
7. Симанович А.А. Институциональные корни коррупции // Безопасность бизнеса. – 2009. – № 3. – С. 34.
8. Чершенцев В.С. Коррупция о российская уголовная политика // Российский следователь. – 2007. – № 7.
9. Власенко Н.А., Грачева С.А., Рафалюк Е.К. и др. Правовые средства противодействия коррупции: научно-практическое пособие /отв. ред. Н.А. Власенко). – М.: ЭПС “Система ГАРАНТ”, 2013.
10. Попова Н.Ф. К вопросу о борьбе с коррупцией в сфере государственного управления // Адм. право и процесс. – 2011. – № 10. – С. 5.
11. Губарева Т.И. Воспитательная функция в юридическом образовании в свете проводимой антикоррупционной политики // Юридическое образование и наука. – 2013. – № 3. – С. 12.
12. Костенников М.В., Куракин А.В., Калита И.А. Прокуратура и противодействие коррупции // Российская юстиция. – 2013. – № 8. – С. 35.
13. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 1-son, 5-m.
14. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 1-son, 2-modda; Qonun hujjatlari ma‘lumotlari bazasi, 16.01.2019-y., 03/19/516/2484-son; 24.05.2019-y., 03/21/683/0375-son, 19.11.2021-y., 03/21/729/1064-son; 09.08.2023-y., 03/23/860/0571-son; 05.06.2024-y., 03/23/931/0402-son; 26.02.2025-y., 03/25/1038/0188-son.
15. Ollamov Ya.Y. Davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari: o‘zaro munosabatlarda murojaatlarning o‘rni, jamoatchilik nazoratining roli va murojaatlar bilan ishlashni takomillashtirish muammolari. – T., 2021. – B. 303–424.
16. Сименович А.А. Институциональные корни коррупции // Безопасность бизнеса. – 2009. – № 3. – С. 30.
17. Хабриева Т.Я. Научно-правовые проблемы противодействия коррупции // Журнал российского права. – 2012. – № 7.
18. Трунцевский Ю.В. О мерах по уничтожению коррупции в России // Российский следователь. 2012. № 1. – С. 24.
19. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – T.: Yuridik adabiyotlar publish, 2025. – B. 192–223.
20. Трунцевский Ю.В. О мерах по уничтожению коррупции в России // Российский следователь. 2012. № 1. – С.23.
21. Ревина С.Н., Хваткова В.А. Некоторые вопросы с коррупцией: международный аспект // Вестник Самарского государственного экономического университета. – 2013. – № 3 (101). – С.152.

22. Qobilov Sh.R. Korrupsiya: sabablari, shart-sharoitlari, oqibatlari va oldini olish yo'llari. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi. 2019. – B. 26-30.
23. Belskiy K.S.; Dolgova A.I.; Kuznetsova N.F.; Jonson M. va Nayem J.S.; Satarov G.A.; Levin M.I. va Sirik M.L.; Kirpichnikov A.I.; Voljenkin B.V.; Dmitriyev Yu.A. va hokazolar korrupsiyaga ta'rif bergan.
24. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – T.: Yuridik adabiyotlar publish, 2025. – 8-b.
25. Sovet jinoyat huquqi. Maxsus qism. – T., 1965. 224–230-b.
26. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi // (Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.10.2022-y., 02/22/798/0972-son; 12.04.2023-y., 03/23/829/0208-son; 29.11.2023-y., 03/23/880/0905-son; 22.02.2024-y., 03/24/911/0142-son; 04.07.2024-y., 03/24/934/0469-son; 21.09.2024-y., 03/24/963/0735-son; 14.02.2025-y., 03/25/1030/0144-son; 24.06.2025-y., 03/25/1070/0536-son; 12.11.2025-y., 03/25/1095/1036-son.
27. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 15.10.2022-y., 09/22/595/0921-son; 22.10.2025-y., 09/25/662/0964-son.
28. Арбузова Н.А., Артемов В.Ю., Булаевский Б.А. и др. Коррупциогенность законодательства: причины, факторы, преодоление: монография (отв. ред. Е.И. Спектор, А.М. Цирин). – М., 2013.
29. Губарева Т.И. Воспитательная функция в юридическом образовании в свете проводимой антикоррупционной политики // Юридическое образование и наука. – 2013. – № 3. – С. 13.

